

DOĞU AFRIKA'NIN DÜNYA'YA AÇILAN PENCERESİ: CİBUTİ*

East Africa's Window To The World: Djibouti

Harun ŞAHİN**
Fırat KARAKÖY***

Geliş Tarihi 20.11.2018 Kabul Tarihi 17.12.2018

Özet

Ekonomi, geçmişte olduğu gibi bugünde dünya siyasetine yön vermekte ve uluslararası ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Mevcut ekonomik sistem, Batı dünyasının dayattığı bir anlayışı benimsemiş olsa da İslam ülkeleri sahip oldukları kaynaklar ve coğrafi konumları itibariyle bu düzeni değiştirebilecek bir potansiyele sahiptir. Yüzyılı aşkın süre Fransız işgali altında kaldıktan sonra bağımsızlığını kazanan ve nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Doğu Afrika ülkesi Cibuti de stratejik konumu ile Afrika'nın önemli ülkelerinden biridir. Kızıldeniz'in Aden Körfezi'yle bulunduğu noktada yer alan bu ülke, adeta Doğu Afrika'nın dünyaya açılan penceresidir. Sahip olduğu stratejik konumuyla bölgenin ticaret merkezi haline gelen Cibuti, sömürgecilerin iştahını kabartmış ve yıllarca sömürülen Cibuti halkı Fransızların dayattığı bir hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Bugün bağımsızlığını kazanmış olan ülkede ekonomi, liman ve askeri üslerden elden edilen gelirlere dayanmaktadır. Özellikle jeotermal ve güneş enerjisi alanında ciddi bir potansiyeli olmasına karşın bunları değerlendiremeyen Cibuti, batı iktisadının dayattığı politikaların iyi birer uygulayıcısı olan Dünya Bankası ve IMF kredilerini kullanmaktadır. Bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da modern sömürge anlayışının hala hüküm sürdüğü bu

* Bu çalışma 01-02 Kasım 2018 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen 2. Uluslararası ASSAM İslam Birliği Kongresi'nde sunulan bildirin düzeltilmiş halidir.

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hsahin@gantep.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-8959-6514>

*** Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, firatkarakoy@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1811-7832>

küçük ama stratejik ülkenin, kaynaklarını etkin kullanabilmesi ve kendi geleceğinde söz sahibi olabilmesi, İslam ülkelerinin ekonomik entegrasyonu sağlamalarından geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cibuti, Afrika, Türkiye, Stratejik Üs, İslam Ülkeleri.

Jel Kodları: F02, F15, O55.

Abstract

Economy, as it has been in the past, is giving direction to world politics today and it is decisive in international relations. Although the current economic system has adopted an understanding imposed by the western world, Islamic countries have a potential to change this position in terms of their resources and geographical location. The African country of Djibouti, whose independence from the French occupation for centuries has been achieved and whose population is almost entirely Muslim, is one of these countries with its strategic position. Situated at the point where the Red Sea meets the Gulf of Aden, this country is the window of East Africa to the world. Becoming a commercial center for the region with its strategic position, Djibouti has emboldened the colonial appetites and forced the people of the Djibouti, who have been exploited for years, to live a life imposed by the French. In the country that gained its independence today, the economy is based on the land that is abandoned from ports and military bases. Djibouti, which has a serious potential in the field of geothermal and solar energy, cannot validate them, but uses the World Bank and IMF loans, which are good implementers of the policies imposed by western economics. If this small but strategic country, which has gained its independence but is still dominated by modern colonialism, wants to be able to use its resources effectively and be able to have a word in its own future, this depends on the Islamic countries achieving their economic integration.

Keywords: Djibouti, Africa, Turkey, Strategic Base, Islamic Countries.

Jel Codes: F02, F15, O55.

Giriş

Afrika, yer altı ve yer üstü kaynaklarıyla sömürgeci güçlerin ablukaya aldığı, yüzlerce yıl sömürülmesine rağmen hala dünyanın odağında olan bir kara parçasıdır. Yoksulluğun kol gezdiği bu kıtayı uzunca süre sömüren ülkeler, yaşanan insanlık dramlarına kayıtsız

kalmış, daha fazla sömürebilmek için arayışa girmiş ve kıta ülkelerinin gelişmelerine de engel olmuşlardır. Doğu Afrika'da oldukça stratejik bir ülke konumunda bulunan ve nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Cibuti Cumhuriyeti de bu acımasız sömürge anlayışından payına düşeni almış ve uzun yıllar Fransızlar tarafından sömürülmüştür. Bugün Afrika'nın ticari üssü ve dış ticaret bölgesi olarak nitelendirilen Cibuti, dünya deniz ticareti taşımacılığı önemli düzeyde sularında yapılmasının yanı sıra sahip olduğu stratejik konumun bir başka yansıması olarak Fransa, ABD ve Japonya gibi ülkelerin askeri üslerine ev sahipliği yapmaktadır.

Cibuti, fiilen 1970'li yılların sonunda bağımsızlığını ilan etmiş olsa da sahip olduğu potansiyeli istenen düzeyde kullanamamakta ve batı iktisadının temsilcisi kurumların politika ve programlarını uygulamaktadır. Bu uluslararası kuruluşların verdiği kredileri uygun şekilde kullanmamakta ve bu durum ilgili kuruluşlar tarafından bilinmesine rağmen yeni krediler tahsis edildiği için borç sarmalı da giderek derinleşmektedir. Halkının büyük çoğunluğu yoksullukla mücadele etmekte olan bu stratejik ülke, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) da bir üyesidir. İslam ülkelerinin ekonomik, politik ve kültürel birlikteliğini sağlamak maksadıyla kurulmuş olan bu teşkilatın çalışmaları tam olarak amacına ulaşmamış olsa da ülkeler arasında bir yakınlaşma sağladığı görülmektedir. 57 üyesi olan İİT'nin en önemli üyelerinin başında gelen ve ekonomik işbirliği konusunda aktif çalışmaları olan komiteye de başkanlık eden Türkiye'nin Cibuti ile olan ilişkilerinde son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

Bu çalışmada "Afrika Boynuzu" olarak adlandırılan bölgede bulunan Cibuti Cumhuriyeti'nin coğrafi, sosyal, idari ve ekonomik yapısı genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar himayesi altında kalan bu kadim coğrafyada yıllarca batılı ülkelerce yoksullaştırılan ve yalnızca sömürülen Cibuti'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin de ele alındığı çalışmada değişen sömürgecilik anlayışının etkilerine ve İslam ülkeleri arasında gerçekleştirilmek istenen entegrasyona ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Şekil 1: Cibuti Cumhuriyeti'nin Dünya'daki Konumunu Gösteren Harita

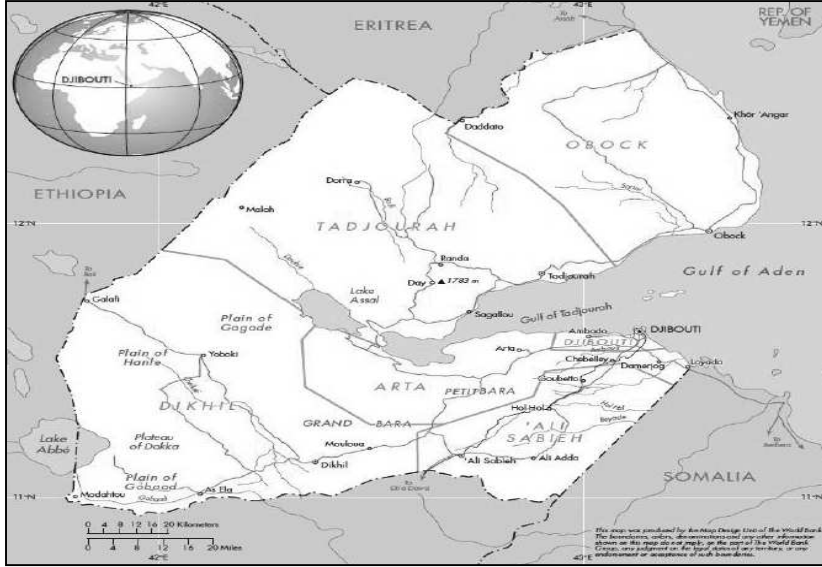

Kaynak: <https://cdn.britannica.com/28/183628-050-525CB375.jpg>
(05.09.2018)

2. Coğrafi, Sosyal ve İdari Yapısıyla Cibuti

Cibuti Cumhuriyeti, Kızıldeniz'in Hint Okyanusuyla buluştuğu Doğu Afrika'nın stratejik uç noktasında yer almaktadır. Etiyopya, Somali ve Eritre ile sınır komşusu olan Cibuti'nin karşı kıyısında Yemen bulunmaktadır. 2017 yılı verilerine göre nüfusu yaklaşık 1 Milyon olan ülke, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Resmi dili Fransızca ve Arapça olan Cibuti'de halkın % 98'i Müslümandır. Yüzölçümü 23.200 km² olan ülkede çöl iklimi hâkimdir. Özellikle kış aylarında nadiren de olsa meydana gelen aşırı ve yoğun yağışlar su taşkınlarına sebep olmakta ve bu durumda kırsalda yaşayan halkı olumsuz etkilemektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Şekil 2: Cibuti Cumhuriyeti

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7aaf23be7c5c10c652/Cibuti.pdf>
(05.09.2018)

1977 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Cibuti, yürürlükte olan anayasasını 1992 yılında gerçekleştirilen referandumla kabul etmiştir. 65 üyenin görev yaptığı parlamentoda görev süresi 5 yıldır. Hükümetin başı olan Cumhurbaşkanı beş yıl için seçilmekte ve Başbakanı da tayin etmektedir. 1999 yılından bu yana ülkenin Cumhurbaşkanlığını Etiyopya doğumlu olan İsmail Omar Guelleh yapmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Kentleşme oranı hayli yüksek olan ülkede, halkın % 56'sı başkent Cibuti'de yaşamaktadır. Nüfusun % 31'i 14 yaş altında, % 65' i ise 15-64 yaş aralığındadır. İşgücünün nüfusa oranı yaklaşık % 40 olan Cibuti'de işgücünün % 42'sini kadınlar oluşturmaktadır. Kuraklığın kırsal alanda ekonomiyi etkileyen en önemli sorun olması insanların şehirlere göç etmesine neden olmaktadır. Buna karşın başkent halkının büyük bir bölümü de standardı düşük konutlarda yaşamlarını sürdürmektedir. Yoksul bir nüfusa sahip olan Cibuti, beslenme, sağlık, içme suyu ve kanalizasyon gibi temel unsurlarda büyük sıkıntılarla karşı karşıya olmasının yanı sıra komşu ülkeler Somali, Etiyopya, Eritre ve Yemen'de yaşanan krizlerin doğal bir sonucu olan göç olgusundan da nasibini

almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2018). Ülkede Somalililer (% 65), Afarlar (% 30) ve Araplar (% 5) olmak üzere üç farklı etnik köken söz konusudur (Farah, 2015:1).

3. Genel Hatlarıyla Cibuti Ekonomisi

Cibuti ekonomisi ağırlıklı olarak hizmet sektörüne dayanmaktadır. Özellikle komşu ülke Etiyopya'nın ekonomik gelişimi neticesinde Cibuti Limanı üzerinden gerçekleştirdiği sevkiyat ülke ekonomisine ciddi katkı sağlamaktadır. Ayrıca bazı batılı ülkelerin bölgede kurdukları askeri üslerden elde edilen kira geliri de ülke ekonomisi açısından önem teşkil etmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018). Cibuti, konumu itibariyle stratejik bir önem taşımaktadır. Dünya petrol ticaretinin % 70'inin Aden Körfezi üzerinde gerçekleştiği düşünüldüğünde Kızıldeniz'in Aden Körfeziyle buluştuğu noktada olan Cibuti'nin ne denli önemli bir pozisyonu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Asya ve Afrika kıtalarını buluşturan Babel Mendeb Boğazı'nın Cibuti'de olması özellikle soğuk savaş döneminde batılı ülkelerin burada askeri üs kurmasına neden olmuştur. Bugün Cibuti'de Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin askeri üsleri bulunmaktadır. Üretim sektörü gelişmediği için ülkede ihtiyaç duyulan mallar ithal edilmektedir (Farah, 2015: 1-2).

Tablo 1: Cibuti Cumhuriyeti Temel Ekonomik

Göstergeler	2015	2016	2017	2018	2019
GSYİH (Milyon Dolar)	1.727	1.903	2.108	2.334	2.573
Kişi Başı GSYİH (Dolar)	1.788	1.917	2.065	2.225	2.385
Reel GSYİH Büyüme (%)	6,5	6,5	7,0	7,0	7,0
Enflasyon -Tüketici Fiyatları (%)	2,1	3,5	3,5	3,5	3,0
Toplam Tasarruf /GSYİH (%)	31,2	30,4	19,4	16,7	14,3
Toplam Yatırım / GSYİH (%)	60	53	33	31	27
Kamu Gelirleri / GSYİH (%)	37,3	36,3	34,0	29,5	28,4
Kamu harcamaları / GSYİH (%)	53,9	47,9	35,2	32,5	29,1
Toplam Kamu Borcu / GSYİH (%)	55,5	63,6	61,3	58,4	52,2
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-0,504	0,445	0,298	-0,334	-0,330
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)	-29,1	-23,3	-14,1	-14,2	-12,8

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7aaf23be7c5c10c652/Cibuti.pdf>
(05.09.2018)

Cibuti ekonomisine ilişkin temel bazı verileri içeren Tablo 1 incelendiğinde, 2018 yılı için Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) 2 Milyar 334 Milyon Dolar olduğu, kişi başı GSYİH'nin ise aynı yıl için 2.225 Dolar olduğu görülmektedir. GSYİH'nin yaklaşık %80'inin hizmet sektörü oluşturmaktadır. Liman hizmetleri, haberleşme, inşaat, turizm ve bankacılık bu bağlamda öne çıkmaktadır. Ayrıca devam etmekte olan altyapı projeleri de ekonomi için önemli bir itici güç olmaktadır. Demiryolu, hava ve deniz limanının yanı sıra iletişim alanındaki altyapı projeleri sayesinde inşaat sektöründe meydana gelen gelişim ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamaktadır. Yabancı finansman ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları Cibuti'nin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Yabancı sermaye yatırımlarında özellikle Çin'in ciddi bir katkısı söz konusudur. Kıyı kesimlerde balıkçılığın iç kesimlerdeki kırsal alanlarda ise hayvancılığın geleneksel geçim kaynağı olduğu ülkede kuraklık nedeniyle tarım yapılamamaktadır. İmalatın ve üretimin yetersiz düzeyde olması gıda dahil ihtiyaç duyulan malların yurtdışından ithal edilmesini zorunlu kılmaktadır. Yerli sermaye ve girişimcinin yetersiz olması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Ülkede, Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler bazı sosyal destek programları yürütmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Tablo 2: Cibuti Cumhuriyeti Dış Ticaret Göstergeleri (Bin Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2009	63.709	647.615	1.011.324	-283.906
2010	97.942	1.947.454	2.045.396	-1.849.512
2011	117.837	2.449.845	2.567.682	-2.232.008
2012	129.634	3.240.702	3.370.336	-3.111.068
2013	176.174	3.436.936	3.613.110	-3.260.762
2014	156.384	3.532.137	3.688.521	-3.375.753
2015	138.679	4.271.938	4.410.617	-4.133.259
2016	108.163	4.511.408	4.619.571	-4.403.245
2017	148.377	4.272.756	4.421.133	-4.124.379

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7aaf23be7c5c10c652/Cibuti.pdf>
(05.09.2018)

Dış ticaret dengesi, ülkede ihtiyaç duyulan tüm ürünlerin yurtdışından karşılanıyor olması nedeniyle ithalat lehinedir. İşlem hacmi günden güne bir artış gösterirken dış ticarete ciddi düzeyde açık vermektedir. Özellikle küçükbaş hayvan, odun kömürü ve kahve ihracata konu olmakta ve en büyük alıcılar ise Suudi Arabistan ve ABD'dir. İthal edilen malların başında ise motorlu taşıtlar ve yedek parçaları, makineler, elektrikli cihazlar ve bitkisel yağlar gelmektedir. İthalatın büyük çoğunluğu Asya ülkelerinden gerçekleştirilirken aslan payı Çin Halk Cumhuriyeti'nindir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

4. Türkiye - Cibuti İlişkilerine Bir Bakış

Cibuti ile Türkiye arasındaki ilişki uzun yıllara dayanmaktadır. Bugün Cibuti'nin konumlandığı topraklar 16. Yüzyılın ortalarından 19. Yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesi altında kalmıştır. O yıllarda Habeşistan'ın bir parçası olan bu topraklardaki Osmanlı hâkimiyetinin temel nedeni Kızıldeniz'de güvenliği tesis etmek olmuştur. Osmanlı askeri karargâhı neredeyse dört asır bugün de Cibuti sınırları içerisinde yer alan Tacura kentine hizmette bulunmuştur. Özellikle Portekizlilerin ve İspanyolların Doğu Afrika'da hâkimiyet kurma girişimleri, Harem-i Şerif'i korumak ve ticaret güvenliğini sağlamak gayesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nca önlenmiştir. Tarihsel süreçte Habeşistan'ın bir parçası olması hasebiyle Osmanlı Devleti için oldukça önemli olan Cibuti, bugünde o topraklar üzerinde kurulan altı tane ülke içerisinde en güvenli olanı olarak nitelendirilmektedir. Doğu Afrika'nın dünyaya açılmasında stratejik bir önemi olan limanın yanı sıra bankacılıkta da uluslararası sistemlerin söz konusu olması ülkeler arası ilişkilerde önem teşkil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede uzun yıllar hüküm sürmüş olması, bugün Cibutili yetkililerin Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi noktasında olumlu bir bakış açısına sahip olmalarını sağlamaktadır. Türkiye 2013 yılında ilk kez Cibuti'de büyükelçilik kurma çalışmalarına başlamış ve aynı yılda büyükelçiliği faaliyete geçirmiştir. Kısa sürede ilişkilerin istenilen düzeye çıkarılması ile Cibuti'de faaliyet gösteren Türk şirketlerinin ve ürünlerinin sayısında ciddi bir artış olmuştur. Türkiye'nin özellikle bugüne kadar yoksullaştırılan ve yalnızca sömürülen Cibuti'nin ihtiyaçlarını da gözetilen çalışmaları olduğunu söylemek mümkündür. Su ve enerji alanında

ciddi düzeyde sıkıntıları olan ülkeye adına “Dostluk Barajı” denilen bir projenin Türkiye tarafından inşa edilmesinin sözünün verilmesi ve sel felaketlerinin önüne geçilmesini sağlayacak projelerin ise gündeme alınması Osmanlı yadigarı olan bu topraklara ve Afrika’ya verilen önemin bir göstergesidir. Türkiye’nin ülkede oluşturduğu imaj ekonomik alanda da karşılık bulmaktadır. İki ülke liderlerinin kararlılığı ve yaklaşımı ile Cibuti’de limanlar bölgesinde 5.000 dönüm büyüklüğünde “Türk Özel Ekonomi Bölgesi” kurulması karara bağlanmıştır. Karşılıklı ticaretin ve beraber kalkınmanın esas olduğu bir anlayışla kurulacak bu ekonomik üs için Cibuti Cumhuriyeti’i çıkardığı özel bir kanunla arazi tahsisini gerçekleştirmiştir. Bu sayede tarihinde sömürge anlayışına asla yer vermemiş Türkiye’nin sadece Cibuti’ye değil tüm Afrika’ya almaya değil vermeye geliyoruz düsturuyla ulaşması mümkün görünmektedir. İki ülke arasındaki işbirliği eğitim, sağlık ve enerji alanında da kararlı bir şekilde sürdürülmektedir. 2015 yılında ülkeye ofis açan Türk İşbirliği ve Koordinasyonu Ajansı Başkanlığı (TİKA) da Osmanlı döneminden günümüze ulaşan eserlerin restorasyonunda önemli rol üstlenmektedir (Yavuz, 2016: 13-16).

Tablo 3: Türkiye - Cibuti Dış Ticaret Rakamları (Bin Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2010	30.788	387	31.175	+30.401
2011	45.491	232	45.723	+45.259
2012	88.690	89	88.779	+88.600
2013	67.091	334	67.426	+66.757
2014	59.712	81	59.793	+59.631
2015	98.249	113	98.362	+98.136
2016	77.898	149	78.049	+77.749
2017	102.506	406	102.912	+102.100

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7aaf23be7c5c10c652/Cibuti.pdf> (05.09.2018)

Cibuti ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesiyle birlikte ticari faaliyetlerde de önemli bir artış olduğu Tablo 3’de yer alan veriler ışığında görülmektedir. İşlem hacmi artış gösterirken denge de Türkiye lehinedir. 2010 yılında Türkiye’nin Cibuti’ye olan ihracatı 30 Milyon 788

Bin Dolar iken bu ülkeden yaptığı ithalat ise sadece 387 Bin Dolar'dır. Her ne kadar sonraki yıllarda inişli çıkışlı bir grafik söz konusu olsa da özellikle Türkiye'nin bu ülkeye olan ihracatında 2012, 2015 ve 2017 yıllarında önemli bir artış söz konusu olmuş ve 2017 yılında 100 Milyon Doların üzerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. Bu durum özellikle 2013 yılından itibaren başlayan işbirliğinin bir ekonomik yansıması olarak nitelendirilebilir. Cibuti'nin Türkiye'ye ihracatında da dalgalı bir seyir mevcut olmasına karşın kayda değer bir artış söz konusu olmamıştır. Özellikle ülkede üretimin yok denecek düzeyde olması da bu sonucu doğurmaktadır. Türkiye'nin bu ülkeden gerçekleştirdiği ithalatta özellikle mürekkep, tel ve kablolar önemli yer tutmaktadır. İhracatında ise ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağları olmak üzere bitkisel yağlar, demir veya alaşımsız çelikten çubuklar, makarna ve un başlıca ticaret kalemleri olarak göze çarpmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2018).

5. Hâkim İktisat ve Yenilenen Sömürge Anlayışı

Stratejik bir konuma sahip olan Cibuti, genç bir ülke olsa da Türkiye'nin bu bölgeyle olan ilişkisi uzun yıllara dayanmaktadır. Bu bölgeyle ilişkilerimizin başlaması Yavuz Sultan Selim dönemine rastlamaktadır ve temel dayanağı da din birlikteliğidir. Oysa İspanya, Portekiz ve Fransa gibi batılı ülkelerin bölgeye olan ilgisi ise Afrika ve Asya'nın sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklara ulaşabilmektir. Avrupalılar için Hindistan'dan gelen baharat oldukça önemliydi ve Cibuti de Hindistan'a açılan kapıydı. Bölgeye hâkim olmak ve bu yolu kontrol altında tutmak son derece önemliydi. Osmanlı ise hilafetin son temsilcisi olarak Müslümanları korumak ve emniyeti tesis etmek üzere oradaydı. Zaten asırlarca dünyanın birçok yerinde hâkimiyet süren bu İmparatorluğun egemenliği altındaki her coğrafyanın diline, tarihine ve kültürüne sahip çıktığı, asla emperyalist bir anlayışla hareket etmediği de bilinen bir gerçektir (Söylemez, 2015: 147).

Yüzyıllarca sömürülen Afrika'da yer alan ülkeler uzun bir mücadele sürecinin sonunda bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Her ne kadar bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da şekil değiştiren ve yenilenen sömürgeciliğin bölgede hâkim olduğu görülmektedir. Sömürgeci devletlerin askeri ve siyasi açıdan ülkeleri yönetmek yerine kendi iktisadi ve ticari çıkarlarını gözetecek şekilde sözde bağımsız ülkelerin ekonomi ve ma-

liye politikaları ile iç ve dış politikalarını yönetmesi yeni sömürgecilik anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski sömürgelerin müşteri-devlet haline getirildiği, kendi başına yaşayamayacağı ve kalkınamayacağı bir zemini hazırlayan sömürgeci devletler, Afrika kıtasını sadece devletlerin değil şirketlerinde imtiyaz edinmek suretiyle sömürmesine olanak sağlamış oldu. Bu sayede şekil değişirse bile devam eden sömürgecilik faaliyetleriyle kaynakların batılı devletlere akışı devam etmektedir (Tanrıkulu, 2017: 263).

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'yı yeniden inşa etmek ve ekonomik krizleri sonlandırmak amacıyla Dünya Bankası ve IMF kurulmuştu (Stiglitz, 2006: 32). Bu iki kuruluşun faaliyete geçmesi küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Küreselleşme olgusu da uluslararası kuruluşların ortaya çıkmasını tetiklemiştir (Aktan ve Şen, 2000: 105). Yoksullukla mücadele gayesiyle kurulduğu ileri sürülen Dünya Bankası ve küresel istikrarı sağlamayı hedefleyen IMF, zaman içerisinde gelişmelere paralel olarak değişim sürecine girse de gelişmiş ülkelerin politikalarının birer uygulayıcısı olmaktan öteye geçememişlerdir. Bu kuruluşlar, fona çok ihtiyaç duyan fakir ülkelere, serbest piyasa fikrini dayatan misyoner kuruluşlar olarak faaliyet göstermektedirler (Stiglitz, 2006: 34). Özellikle az gelişmiş ülkeler, IMF ve Dünya Bankası programları aracılığıyla neoliberal ekonomi politikalarını uygulamaya başlamış ve temel ekonomi politikalarındaki hâkimiyeti kaybetmişlerdir. IMF ve Dünya Bankası'nın Afrika'da uyguladığı politikadaki etkisi sömürgeci yönetimlerin sahip olduğu anlayışla büyük paralellik göstermektedir (Şenses, 2017: 18).

Krizdeki ülkelere klasik politikalar dayatan IMF, bazen de çelişkili politikalar önermektedir. Toplam harcamaları azaltmayı, para arzını kısmayı, faiz oranlarını yükseltmeyi ve vergileri artırmayı esas alan IMF politikaları sonucunda ülke ekonomisindeki durgunluk artmakta, üretim ve satış düşmektedir. Bu nedenle de firmalar borçlarını ödeyemediği için işsizlik ve iflas kaçınılmaz olmaktadır. Kriz döneminde uygulanan IMF politikalarının yoksulluğu daha da arttırdığı görülmektedir (Seyidoğlu, 2003: 151). IMF ve Dünya Bankası'nın Cibuti'ye verdiği krediler altyapı yatırımları yerine, bütçe açığını kapatmak ya da diğer ihtiyaçları gidermek adına kullanılmaktadır. Bu kuruluşlar, sağlanan kredilerin uygun şekilde kullanılmadığı hususunda bilgi sahibi olmasına karşın kredi tahsis etmeye devam etmektedir. Borç sarmalı içerisinde kalan

ülkede hükümet IMF ve Dünya Bankası'nın ısrar ettiği politikaları uygulamak durumunda kalmaktadır. Kamu çalışanlarının maaşlarının uzun yıllar artırılmaması da bu kuruluşların ısrarının bir sonucudur. Her yıl enflasyonun yükselmesine karşın bunca yıl zam yapılmamasının da yolsuzluğu artırdığı ileri sürülmektedir (Farah, 2015: 5).

Bugün hâkim olan batı iktisadının en önemli aracı ve temsilcisi olan IMF ve Dünya Bankası'nın Afrika ülkeleri üzerindeki etkinliğinin yanı sıra bölgede artan Çin nüfuzu da dikkat çekicidir. Çin'in bölgedeki etkinliğini artırmasının bir sonucu olarak Afrika ülkelerinin batılı ülke ve kuruluşlar karşısında elini güçlendirmektedir. Şöyle ki; bir Afrika ülkesi olan Angola, Çin'in yatırımlarını öne sürerek IMF kredisini kabul etmemiştir (Alden, 2005). Bu durumda en büyük yabancı yatırımcının Çin Halk Cumhuriyeti olduğu Cibuti içinde benzer bir hareket kabiliyetinin söz konusu olabileceği söylenebilir.

6. İslam Ülkelerinin Ekonomik Entegrasyonu ve Cibuti

21. yüzyılın gelişiyile birlikte ivme kazanan küreselleşme olgusuyla birlikte, uluslararası kuruluşlar ve bölgesel kuruluşlar arasındaki işbirliğinde kayda değer gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bölgesel işbirliklerinde yaşanan artışın sağladığı serbestleşme küreselleşmeye katkı sağlamakta ve daha fazla ülkenin bu sürece katılımını tetiklemektedir. Küreselleşmenin getirilerinden daha fazla yararlanma isteği gelişmekte olan ülkelerin daha fazla uluslararası kuruluşlarda yer almasını mecbur kılmakta ve bazı düzenlemelerin bir tarafı olma durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır. İslam ülkeleri de bu gelişmelerden etkilenmiş ve İslam coğrafyasında işbirliği arayışı söz konusu olmuştur. 1966 yılında "İslam Birliği" sloganı ile başlayan bu arayış İslam Kalkınma Teşkilatı'nın kurulmasıyla bir başka seviyeye ulaşmıştır. Daha sonra İslam İşbirliği Teşkilatı adını alan bu organizasyonun amacı politik, ekonomik, kültürel alanda işbirliği olsa da ekonomik işbirliği öncelikli bir hedef haline gelmiştir (Arslan, 2014: 180-181).

Türkiye'nin kuruluşundan beri üyesi olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı'nın aralarında Cibuti Cumhuriyeti'nin de olduğu 57 üyesi bulunmaktadır. Teşkilat bünyesinde yer alan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) başkanlığını da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yapmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2018). İslam İşbirliği

Teşkilatı'nın dört daimi komitesinden biri olan bu komite, İslam ülkelerinin ekonomik sorunlarına çözüm üretmek ve kalkınma çabalarını desteklemek üzere ortak bir anlayışı hâkim kılmak ve benzer politikaları esas almak suretiyle üye devletler arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğini artırmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınma söz konusu olunca uluslararası ticaret büyük bir önem taşımaktadır. Hayat standardının yükseltilmesine ve yeni yatırımların ekonomiye kazandırılarak istihdam yaratılmasına da uluslararası ticaretin pozitif etkisi söz konusudur. Ülkeler arasındaki entegrasyonu sağlayacak en önemli araçlardan bir tanesi olan uluslararası ticaret sayesinde yeni pazarlara ulaşmak, yatırım ve istihdam fırsatlarını yakalamak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak mümkün olabilmektedir. Bu durumun farkında olan ülkeler çok taraflı anlaşmaların tarafı olma arzusunu taşımaktadır. İslam ülkeleri arasındaki ticareti istenen düzeye çıkarmak isteyen İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi, 1984 yılından bu yana çeşitli programlar geliştirmiştir. Bu programlar arasında özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı ülkelerinin iç ticaretini artırmaya yönelik "Tercihli Ticaret Sistemi" gibi önemli programlar yer almaktadır. Son yıllarda bu programlarında etkisiyle üye ülkeler arasındaki ticaret hacminde bir artış söz konusu olmuştur. 2005 yılında 271,45 Milyar ABD Doları olan ticaret hacmi, 2105 yılına gelindiğinde 694,23 Milyar ABD Doları seviyelerine çıkmıştır (İSEDAK, 2018).

Dünya'da çok az sayıda ülkenin sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları dört kıtaya yayılmış İslam ülkelerinde bulunuyor olsa da gösterilen ekonomik performans, potansiyelin kullanılmadığını göstermektedir (Arslan, 2014: 182). Neredeyse dünya nüfusunun dörtte birini oluşturan İslam İşbirliği Teşkilatı'na mensup ülkeler, dünya hasılasının yaklaşık % 9'unu sağlamaktadır. Yine bu ülkeler dünya ihracatının ve ithalatının hemen hemen % 9'unu gerçekleştirmektedir (Akın, 2017: 63). İslam İşbirliği Teşkilatı ticaretinin dünya ticareti içerisindeki payının düşük olmasının bazı nedenleri vardır. İİT üyesi ülkelerin önemli bir kısmının geçmişte batı ülkeleri tarafından uzun süre sömürülmüş olması ve bugün ticari ilişkilerinde hala geçmişin izlerinin mevcudiyeti, dünyanın en az gelişmiş ülkelerinin bu teşkilatta yer almasının ticareti engelleyici bir etkisinin olması ve üye ülkelerin dünya gelirinde az bir paya sahip olması bu nedenler arasında sayılabilir (Engin Öztürk ve Sancar, 2017: 3).

İslam İşbirliği Teşkilatı ülkelerinin ilişkileri henüz istenen düzeye ulaşmamış olsa da bu ülkelerin birbirine yakınlaşmasını sağladığı söylenebilir. Bu yakınlaşma sayesinde ülkeler arasındaki ticaretinde sınırlı da olsa artış eğiliminde olduğu görülmektedir. İslam ülkeleri arasındaki entegrasyonu sağlamak için güçlü bir siyasi iradeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkelerin birlikte çalışma kararlılığı, ticareti serbest hale getiren düzenlemelerin yapılabilmesi ülke yönetimlerinin göstereceği iradeye bağlıdır. Arzu edilen gelişmelerin kaydedilememesinde özellikle petrol ihraç eden ülke yönetimlerinin sergilediği tavrın ciddi bir etkisi vardır. İslam ülkelerinin birlikte kalkınması ve büyümesi bu bakımdan birkaç ülkenin yaklaşımına bağlı bir durum haline gelmektedir (Arslan, 2014: 186).

Türkiye gibi Müslüman bir ülke olan Cibuti Cumhuriyeti, İslam İşbirliği Teşkilatına 1978 yılında üye olmuştur. Sahip olduğu liman, demiryolu ağı ve ticaret yollarının yanı sıra bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uygun olması uluslararası ilişkilerde Cibuti'nin önemli bir ülke olarak görülmesini sağlamaktadır. Fransa, ABD, Japonya ve İtalya'nın askeri üslerine stratejik konumu dolayısıyla ev sahipliği yapan ve önemli düzeyde de gelir eden ülke, dünya ticareti açısından da son yıllarda özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin yoğun ilgisiyle karşı karşıya kalmaktadır (Yavuz, 2016: 12-13). Dünyanın en önemli ülkelerinin ekonomik, askeri ve siyasi çıkarları için yakın ilişkide olduğu Cibuti'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'nın bir mensubu olmasının İslam ülkelerinin çıkarları ve işbirliği açısından son derece önemli olduğu söylenebilir.

8. Sonuç ve Öneriler

Tarihsel süreçte ekonomi, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerini şekillendirmekte hatta çoğu zamanda belirleyici olmaktadır. Bu ilişki bazen karşılıklı kazanç üzerine kurulurken çoğu zamanda sadece bir tarafın kazandığı bir hal almaktadır. Sahip olduğu kaynaklar ile sömürgeci güçlerin her dönem hedefi olan Afrika kıtası ise ekonomik ilişkilerin ön planda olduğu bu ilişkilerin kaybedeni olmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra kıta ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması her ne kadar bu ülkeler için sevindirici olsa da sömürgecilik şekil değiştirmiş ve kaynaklar yüzlerce yıl bu toprakları fiilen sömüren ülkelere aktarılmaya devam etmektedir.

Doğu Afrika ülkesi olan Cibuti Cumhuriyeti, Fransızların sömürge anlayışından 1970'li yılların sonunda kurtulabilmiş ve bağımsızlığını

kazanmıştır. Sömürgecilik anlayışının bir neticesi olarak yoksullaştırılan Cibuti halkı bugün hala zor günler geçirmektedir. Dünya deniz ticaretinin büyük bir kısmı bu ülke kara sularında yapılması transit ticareti geliştirmektedir. Özellikle Etiyopya ekonomisinde son yıllarda meydana gelen gelişmeye paralel olarak artan ticaret hacmi ve sevkiyatın Cibuti Limanı üzerinde yapılması liman gelirlerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede askeri üsleri bulunan ülkelerden elde edilen gelirler de ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Buna karşın ülkenin sahip olduğu iklim ve coğrafi yapının da etkisiyle tarım yapılamamakta ve ihtiyaç duyulan tüm mallar üretim yetersiz olduğu için ithal edilmektedir. Halkın önemli bir bölümü yoksullukla mücadele etmekte, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde büyük sıkıntı çekmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların program ve politikalarını uygulamak durumunda kalan ülkede, alınan kredilerin uygun alanlarda kullanılmaması borçların katlanarak artmasına neden olmakta ve bunun bir sonucu olarak ülke yönetiminin tam bağımsız kararlar almasına engel teşkil etmektedir. Bugün hâkim iktisadın temsilcisi olan bu kuruluşların farklı iç dinamiklere sahip ülkelere aynı reçeteyi uygulamaları, uygulanmasını istedikleri program kapsamında verdikleri kredilerin amacına uygun şekilde kullanımına dair kontrol mekanizması işletmemeleri geçmişte bu topraklarda kol gezen sömürgeci güçlerin politikalarıyla örtüşmektedir. Yeterli sermaye ve girişimci bulunmayan Cibuti için yabancı sermaye oldukça önemlidir. Bu bağlamda Çin Halk Cumhuriyeti son yıllarda bölgede üstlendiği yatırımlar sayesinde nüfuzunu artırmaktadır. Cibuti'de en fazla yatırımı finanse eden bu ülkenin varlığı Afrika kıtasında bazı ülkelerin batıya hizmet eden kuruluşlara karşı manevra kabiliyeti kazanmasını da sağlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllarca güvenliği tesis etmek gayesiyle var olduğu bölgede yer alan Cibuti ile Türkiye arasındaki ilişkilerde son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Karşılıklı kazanca dayalı bu ilişkiler hem Cibuti için hem de uzun yıllar Afrika'dan uzak kalan Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. İslam birliği düsturuyla yola çıkan ve bugün tam manasıyla amacına ulaşamamış olsa da İslam ülkelerini birbirine yaklaştırdığını söyleyebileceğimiz İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye olan bu iki ülkenin ortak çıkarlarına hizmet edecek işbirliğine dönük projeler birer birer hayata geçirilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'na

olan bakış açısının bir yansıması olarak Cibuti Cumhuriyeti ilişkilerin geliştirilmesine sıcak bakmaktadır. Karşılıklı gerçekleştirilen ziyaretler sonucunda özel bir kanunla Türkiye'ye ülkede bir ekonomik bölge kurma izni verilmiş ve bu anlamda çalışmalar başlatılmıştır. Tarihinde sömürge anlayışına asla yer vermemiş olan bir ülkeye bu ayrıcalığın verilmiş olması da son derece anlaşılırdır. Eğitim, sağlık ve enerji alanında da işbirliğini hedefleyen bu iki ülkenin ilerleyen yıllarda kazan kazan anlayışıyla yürüttükleri bu birlikteliğin meyvelerini fazlasıyla alacaklarını şimdiden söyleyebiliriz. Özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı'nın etkin ülkelerinin başında gelen Türkiye'nin öncülüğünde atılacak adımlar sayesinde bu ülkenin sahip olduğu potansiyeli etkin bir şekilde kullanması ve batı iktisadının bugünkü temsilcisi kuruluşların dayattığı politikalara "hayır" diyebilmesi söz konusu olabilecektir.

Sadece Çin'in mevcudiyetiyle bile sömürge anlayışının bir yansıması olan kuruluş ve politikalar karşısında Afrika ülkelerinin güç kazandığı göz önüne alınırsa, İslam ülkelerinin ortak politika ve programlar sayesinde işbirliklerini artırmaları ve Cibuti gibi stratejik konuma ve önemli potansiyele sahip İslam ülkelerinin kalkınmasına ve gelişmesine ciddi katkı sağlayacağı ve bu sayede de sömürgecilerin amaçlarına ulaşamayacağı söylenebilir. Özellikle petrol ihraç eden bazı ülkelerin aldığı tavır birlikteliği gölgelese de Türkiye gibi tarihsel bağları önemseyen ve "Afrika'ya sadece almaya değil aynı zamanda vermeye gidiyoruz" diyen bir ülkenin öncülüğünde İslam ülkelerinin birbirinin sorunlarına kayıtsız kalmadığı yeni bir dünya düzeninin kurulabilmesi mümkündür.

Kaynakça

- Akın, F. (2017), "Türkiye ve Seçilmiş İslam Ülkelerinin Makroekonomik Göstergelerinin Karşılaştırılması", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), s. 60-73.
- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2000), "Globalleşme ve Türkiye", *Mercek Dergisi*, 6(21), s. 104-112.
- Alden, C. (2005), "Leveraging the Dragon: Toward An Africa That Can Say No", Yale Global Online, <http://yaleglobal.yale.edu/content/leveraging-dragon-toward-africa-can-say-no> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)
- Arslan, K. (2014), "İslam Ülkeleri Arasında İşbirliğine Giden Yolda

- Yeni Arayışlar", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), s. 179-198.
- Dışişleri Bakanlığı, (2018), İslam İşbirliği Teşkilatı, <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 05.09.2018)
- Engin Öztürk M. B. ve Sancar, E. (2017), "İslam İşbirliği Teşkilatı: Dünya Ticareti ve Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri", <https://islamicmarkets.com/publications/islam-isbirligi-teskilati-dunya-ticareti-ve-turkiye-dis-ticaretindeki-yeri> (Erişim Tarihi: 30.09.2018)
- Farah, A. M. (2015), "Cibuti'de Fırsatlar ve Engeller", İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Teşkilatı (İSEDAK), (2018), İSEDAK Hakkında ve Ticaret. <http://www.comcec.org/isedak/isedak-hakkında-2/> (Erişim Tarihi: 05.09.2018)
- <http://www.comcec.org/isbirligi-alanlari/ticaret/> (Erişim Tarihi: 05.09.2018)
- Seyidoğlu, H. (2003), "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), s. 141-156.
- Söylemez, M. M. (2015), Mahfuzât: Cibuti ve "Afrika'da Türkler Sempozyumu". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1), s. 137-155.
- Stiglitz, J. E. (2006), *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Plan B. Yayıncılık. İstanbul.
- Şenses, F. (2017), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- Tanrıkulu, M. (2017), "Batılı Devletlerin ve Türklerin Afrika'ya Yaklaşım Farklılıkları: Haritalarda Afrika ve Kolonial Kartografya", *Akademik Bakış Dergisi*, 1, s. 248-266.
- Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, (2018), Cibuti Ülke Raporu, <https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7aaf23be7c5c10c652/Cibuti.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2018)
- Yavuz, H. (2016), "Türkiye'nin Doğu Afrika Siyaseti Ve Cibuti İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi*. 3(2), s. 1-19.